

Gaten slaan in economische ideologieën

Eerder dit jaar ontving politiek filosoof en RUG-hoogleraar **Lisa Herzog** de Ammodo Science Award. In concreto: een bedrag van 300.000 euro voor fundamenteel onderzoek. Wat doet een ambitieuze filosoof dan? Onder andere huurt ze een postdoc in om een deel van het lesgeven over te nemen, zodat ze eindelijk tijd over heeft om de tanden te zetten in nieuw onderzoek.

JURGEN TIEKSTRA

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/STAFF/L.M.HERZOG

Hopelijk kan ze in 2022 beginnen, vertelt ze opgetogen vanachter haar scherm in haar woning in Duitsland.. Lisa Herzog belichaamt het gezegde: de economie is te belangrijk om aan economen over te laten. Als filosoof heeft ze het haar werk gemaakt kritisch na te denken over de huidige economische structuren. 'Ik heb zelf ook economie gestudeerd, omdat ik de dingen niet alleen vanuit een filosofisch perspectief wilde begrijpen, maar ook een realistische kijk wilde hebben. Ik kwam erachter dat de economie vol modellen zit die in wezen ideologieën zijn, omdat de onderliggende aannames niet houdbaar zijn. Dus mijn bijdrage aan de meer activistische kant van mijn werk is het slaan van gaten in die economische aannames die mensen hebben. In een ideale wereld zou dit gedaan worden vanuit het economische veld zelf, maar daar zie je veel mainstream denken dat zich verschanst heeft in methodologieën. Veel kritiek op het economische denken komt uit de velden van de sociologie, de psychologie, de geografie en de filosofie. Dat is de academische omgeving waarin ik me beweeg.'

Manifest

Het woord 'activistisch' viel. Dat is niet onterecht. Vorig jaar mei, te midden van de coronapandemie, publiceerde Herzog met zeven andere internationale geesteswetenschappers in 43 dag- en weekbladen een manifest voor de democratisering van

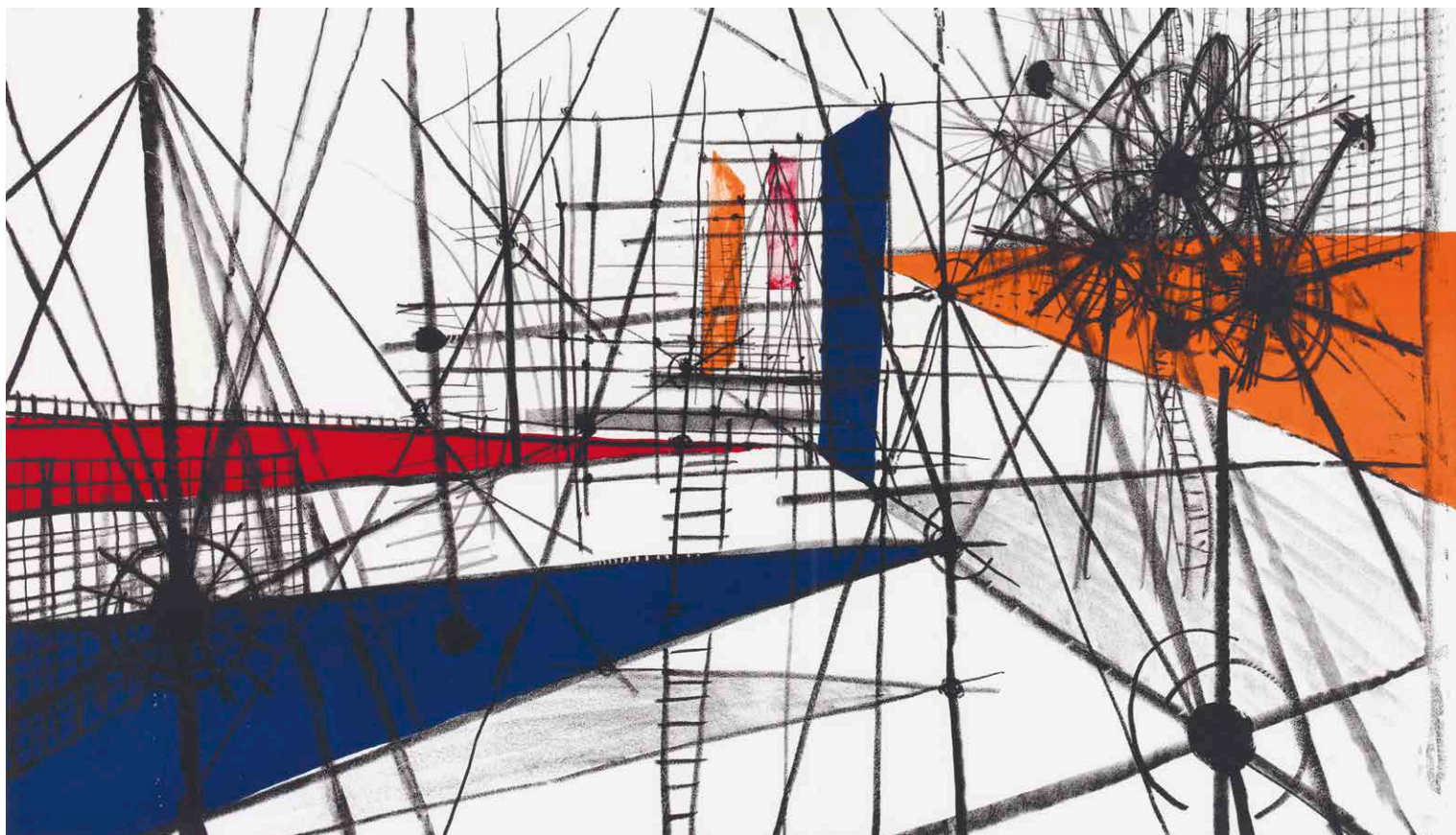
de werkplek. Het manifest werd mede ondertekend door internationaal gevierde economen als Dani Rodrik, Thomas Piketty en Ha-Joon Chang, en de Duits-Amerikaanse filosoof Susan Neiman. De pandemie had helder aangetoond welke beroepen en sectoren in een samenleving van groot belang zijn, waaronder met name de gezondheidszorg en de voedselvoorziening. Maar in de ogen van Lisa Herzog en de haren slaagt de kapitalistische vrije markt er niet in om juist de beroepen die we echt nodig hebben voldoende prestige en beloning te geven. Dat moet anders, vindt zij. Daarom stelt het manifest dat arbeid

niet langer gezien kan worden als koopwaar en dat bijvoorbeeld de gezondheidszorg 'ontmarkt' moet worden. Ook wordt gepleit voor democratisering van de werkplek. Ondernemingsraden hebben te weinig macht. Voortaan moeten werknemers meebepalen welke CEO aan het roer staat, hoe winst wordt verdeeld en welke richting een bedrijf inslaat.

Democratisering werkplek

De democratisering van de werkplek is niet toevallig ook het zwaartepunt van het politiek-filosofisch onderzoek dat Herzog in 2022 wil beginnen. 'Eigenlijk is het een empirische puzzel waarom er niet meer coöperaties bestaan, waarin eigenaren en werknemers in wezen dezelfde groep zijn en samen beslissen hoe het bedrijf gerund wordt. Talloze filosofen, minstens beginnend

Lisa Herzog (1983) is sinds 2019 hoogleraar Politieke Filosofie aan de RUG. De Duitse studeerde economie, filosofie en politieke theorie in München en Oxford, en werkte aan de universiteiten van St. Gallen, Frankfurt, Stanford en de TU Munich. Haar meest recente Engelstalige boek *Reclaiming the System* (2018) verscheen bij Oxford University Press. Hierin bekeek ze de organisatorische machinerie van moderne bedrijven en de plek die loonarbeid inneemt. Ze beschreef hoe meer zeggenschap voor de werknemer de basis kan zijn voor een rechtvaardiger bedrijfsstructuur, die wellicht beter kan anticiperen op de grote uitdagingen van deze tijd als de omgang met de klimaatverandering.

Constant, serie New Babylon,
Kunstmuseum Den Haag

*‘Als veel mensen ons
economisch systeem ervaren
als oneerlijk en ongelijk,
betekent dat een risico voor
de democratie’*

bij John Stuart Mill in de negentiende eeuw, dachten dat de coöperatie het model van de toekomst werd. Dat is een meer democratische en liberale manier van werken dan als je kapitaal aan de ene kant hebt en arbeid aan de andere, met alle conflicten die daarbij horen. Ik wil graag de horizon verbreden van het denken over democratische werkplekken door ook te kijken naar mogelijke modellen in niet-Westerse samenlevingen en pogingen uit het verleden te onderzoeken.’ ‘Beginnend aan het eind van de achttiende eeuw en gedurende de negentiende eeuw zijn er verschillende pogingen gedaan om werk anders te organiseren,’ vertelt ze. ‘Daarna verstilde dat. In het Westen zijn we blijven hangen bij vennootschappen en andere bedrijfsmodellen. Economen zijn er lang vanuit gegaan dat dat zo is omdat die bedrijfsmodellen het meest efficiënt zijn. Maar als je vanuit een meer politiek-economisch perspectief kijkt, met oog voor de machtsrelaties, wordt het duidelijk dat werknemers niet altijd de kans hebben gehad om hun eigen structuren te organiseren. Hierover is dus niet het laatste woord gezegd. De coöperaties die nu al bestaan, zijn behoorlijk efficiënt en overleven best lang.’

Veel onzekere banen

Maar wat is de urgentie om hierover na te denken? ‘Als je kijkt naar landen als Nederland of Duitsland kun je denken: het gaat niet zo slecht, we hebben sterke vakbonden, we zijn beschermd. Maar dat is slechts een halve waarheid,’ reageert Herzog. ‘Er bestaan momenteel veel onzekere banen. Veel banen zijn niet eens echt banen, omdat mensen formeel onderaannemer zijn van online platformen. Er bestaat enig empirisch onderzoek dat laat zien dat als men-

sen geen zeggenschap ervaren in hun baan, als ze niet de mogelijkheid hebben iets te veranderen of zich uit te spreken, dat er een correlatie bestaat met hun bredere democratische houding. Daarom denk ik dat als we spreken over een crisis in de democratie, we ook moe-

ten kijken hoe onze economische systemen veranderd zijn. En dat we er oog voor moeten krijgen dat mensen niet meer echt het gevoel hebben dat ze grip op hun eigen leven hebben en dat ze afhankelijk zijn geworden van onzeker werk. Mijn vermoeden is dat dit een voedingsbodem is voor een mogelijke populist die zegt: ik zal ons land wel verdedigen tegen de internationale bedrijven, zoals Trump dat heeft gedaan. Mijn idee is dat er een samenhang bestaat tussen de manier waarop ons politieke systeem wordt gerund en hoe ons economisch systeem in elkaar zit. Als veel mensen ons economisch systeem ervaren als oneerlijk en ongelijk, dan betekent dat een risico voor de democratie.’

Voors en tegens

‘Het onderwerp “werk” maakt nu een enorme comeback in de filosofie,’ vertelt Herzog. Op basis van het manifest van vorig jaar is ze betrokken bij een internationale conferentie die gepland staat voor oktober. ‘Als politiek filosoof is het inherent na te denken over onderwerpen die verbonden zijn aan waarden en standpunten. Ik zou mijn activisme niet de collegezaal binnen brengen. Tijdens het doceren moet ik verschillende standpunten presenteren, voors en tegens laten zien, en niemand proberen te bekeren. Tegelijkertijd denk ik dat het belangrijk is dat onderzoekers een positie innemen in het publieke debat en zich over zaken uitspreken.’